

O. dr hab. Grzegorz Bartosik OFMConv, prof. UKSW
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
Wydział Teologiczny
Katedra Mariologii

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgra Marcina Kałwika, *Christus solus numquam solus. Zbawcze pośrednictwo Jezusa Chrystusa w ujęciu Celestyna Stanisława Napiórkowskiego*, napisanej na seminarium naukowym z teologii dogmatycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pod kierunkiem o. prof. UAM dr hab. Adama Wojtczaka OMI, Poznań 2018, mps ss. 205.

Recenzowana praca została napisana na seminarium naukowym z teologii dogmatycznej. Przedmiotem badań Autora była twórczość teologiczna (zwłaszcza mariologiczna) wybitnego teologa i wykładowcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wieloletniego kierownika katedry Mariologii KUL – o. prof. dra hab. Stanisława Celestyna Napiórkowskiego OFMConv. Autor przebadał dorobek teologiczny nestora polskich mariologów po kątem jego interpretacji zbawczego pośrednictwa Chrystusa oraz możliwości uczestniczenia w tym pośrednictwie stworzeń.

Ponieważ tematyka jest niezwykle aktualna, zwłaszcza w świetle prowadzonych przez Kościół dialogów ekumenicznych, trzeba pochwalić ks. Kałwika za wybór tak ważnej tematyki badawczej.

I. PROBLEMATYKA I STRUKTURA PRACY

1. Temat rozprawy

Temat rozprawy brzmi: *Christus solus numquam solus. Zbawcze pośrednictwo Jezusa Chrystusa w ujęciu Celestyna Stanisława Napiórkowskiego*.

Ojciec Celestyn Napiórkowski, przez lata łączył w swoim życiu i twórczości miłość do Matki Bożej (poprzez zaangażowanie w twórczość mariologiczną) z troską o jedność Kościoła (poprzez zaangażowanie w dialog ekumeniczny zwłaszcza ze wspólnotami luteranскими). Owocem tych dwóch miłości stały się oryginalne przemyślenia i sugestie teologiczno-duszpasterskie. Szczególnym zainteresowaniem Ojca

Profesora była kwestia pośrednictwa Chrystusa i pośrednictwa Maryi. Przyjmując jedną z podstawowych zasad reformacji – *Solus Christus*, lubelski Teolog zauważył, że w swym pośrednictwie Chrystus posługuje się stworzeniami, poprzez które zbawienie dociera do innych. Tę formę pośredniczenia spełniają głosiciele Słowa Bożego i samo Słowo Boże, szafarze sakramentów i same sakramenty; tę rolę pośredniczenia spełnia wspólnota kościelna, zwłaszcza poprzez swych pasterzy.

Przyjmując zasadę, że tylko Chrystus jest Pośrednikiem do Ojca, Profesor Napiórkowski przypomina jednocześnie, że Chrystus nigdy nie jest sam (*numquam solus*), bo posługuje się pośrednictwem stworzeń.

Na to katolickie spojrzenie lubelski teolog uwrażliwiał braci protestantów zarówno w pracach komisji międzywyznaniowych, jak i w swoich publikacjach. Z drugiej zaś strony próbował znaleźć jak najbardziej trafny teologicznie sposób wyjaśnienia i zinterpretowania pośrednictwa maryjnego.

Podjęta przez księdza Kałwika rozprawa wpisuje się więc nie tylko w badania nad współczesną polską teologią, na przykładzie jej wybitnego przedstawiciela, ale przede wszystkim przybliża i opisuje tak ważną (zarówno od strony doktrynalnej, jak i kultycznej), kwestię pośrednictwa Chrystusa i pośrednictwa Maryi oraz wzajemnej relacji między tymi rzeczywistościami.

2. Struktura pracy

Pracę rozpoczyna bardzo dobrze napisany obszerny *Wstęp* (s. 6-15), w którym Doktorant przedstawia problematykę rozprawy i jej cel oraz charakteryzuje bibliografię z której korzysta (zwłaszcza źródła). Następnie opisuje przyjętą metodę badawczą oraz przedstawia strukturę dysertacji.

Poza wstępem, praca składa z pięciu rozdziałów, zakończenia oraz wykazu bibliografii.

Układ pracy jest jasny, logiczny, i przejrzysty. Rozdział I (s. 16-62) jest wprowadzeniem w tematykę pośrednictwa Chrystusa. Autor wyjaśnia biblijną zasadę *Unus Mediator*, zestawiając rozumienie jedynego pośrednictwa Chrystusa w teologii ewangelickiej i katolickiej.

W rozdziale II (s. 63-94) ks. Kałwik charakteryzuje jedyne pośrednictwo Chrystusa, stosując oryginalną metodę podziału na pośrednictwo inkarnacyjne, paschalne i popaschalne.

Rozdział III (s. 95-123), stanowiący centrum rozważań, ukazuje instrumentalno-zbawcze pośrednictwo osób i rzeczy. Jest tu opisane pośrednictwo słowa, sakramentów i urzędu kościelnego.

W rozdziale IV (s. 124-149) Autor zestawia dwa modele pośrednictwa maryjnego: „do” i „w” Chrystusie, wskazując ich zalety i wady.

Z kolei w ostatnim V rozdziale (s. 150-178) Ksiądz Marcin Kałwik, wskazując na doniosłość zasady *Christus solus numquam solus*, podkreśla jej znaczenie na polu doktrynalnym, ekumenicznym i pastoralnym.

Uwieńczeniem pracy jest *Zakończenie* (s. 179-185), w którym Autor podsumowuje swe dzieło, formułując konkretne wnioski.

Rozprawę doktorską kończy obszerna bibliografia, obejmująca 20 stron (s. 186-205).

II. NAUKOWA WARTOŚĆ PRACY

1. Aspekt merytoryczny

Recenzowana praca jest oryginalnym opracowaniem. Omawiany Autor należy do wąskiego grona najwybitniejszych i najbardziej twórczych polskich teologów ostatnich dekad. Stąd dysertacja, przybliżająca jego koncepcję rozumienia pośrednictwa Chrystusa, jest osiągnięciem niezwykle twórczym.

Najważniejsze walory rozprawy są następujące:

- 1) Przedstawiona dysertacja jest bardzo cennym wkładem we współczesną dyskusję teologiczną o jedynym pośrednictwie Chrystusa i możliwości uczestniczenia w tym pośrednictwie stworzeń (zwłaszcza Maryi).
- 2) Niezwykle ważne jest dostrzeżenie i podkreślenie przez Doktoranta - w nauczaniu Ojca Napiórkowskiego o Chrystusie Pośredniku – aspektu pnemahagijnego (np. s. 83-85). Ks. Mirosław Kałwik, odnalazł i twórczo skomentował te fragmenty, w których lubelski teolog ukazuje Ducha Świętego jako kontynuatora misji pośredniczącej Chrystusa. Ta część doktoratu wpisuje

się we współczesne badania dotyczące kwestii pośrednictwa Ducha Świętego i możliwości uczestniczenia w tym pośrednictwie stworzeń.

- 3) Ojciec Napiórkowski najczęściej zajmuje się pośrednictwem Chrystusa w kontekście pośrednictwa Maryi (por. s.94). Stąd usystematyzowanie nauki franciszkańskiego profesora na temat pośrednictwa Chrystusa wymagało od Doktoranta trudu badawczego i myślenia konceptualnego. Za bardzo cenne uważam uporządkowanie tego zagadnienia w kluczu: pośrednictwo inkarnacyjne, pośrednictwo paschalne i pośrednictwo popaschalne.
- 4) Syntetyczne zebranie nauki Ojca Celestyna Napiórkowskiego na temat pośrednictwa Chrystusa, jakiego w niniejszym doktoracie dokonał ks. Kałwik, ma także walor ekumeniczny. Przybliży bowiem czytelnikowi z jednej strony protestancką wrażliwość i wierność zasadzie *Unus Mediator*, z drugiej zaś strony wskazuje, że tej zasady nie można traktować ekskluzywnie, bowiem Chrystus dla obdarowywania zbawieniem posługuje się Kościołem i jego członkami. Dysertacja może więc służyć zarówno katolikom jak i protestantom dla budowania mostu jedności.
- 5) Należy pochwalić Autora dysertacji na dostrzeżenie i wskazanie w twórczości Ojca Napiórkowskiego pewnej ewolucji i procesu dojrzewania jego myśli chrystologicznej i mariologicznej. Punktem centralnym w tym procesie był Sobór Watykański II, który sprawił że franciszkański teolog, stał się jednym z głównych promotorów posoborowej odnowy kultu maryjnego.
- 6) Dużym walorem pracy jest to, że analiza, której dokonał ks. Marcin Kałwik ma także wymiar praktyczny. Cenne są zwłaszcza wskazówki pastoralne dotyczące chrystocentryzmu i kultu maryjnego, jakie Doktorant znalazł w twórczości Ojca Napiórkowskiego i przedstawił w swojej dysertacji.
- 7) Bardzo pozytywnym aspektem omawianej pracy doktorskiej jest również to, że Doktorant potrafił zestawzić i ocenić nauczanie teologiczne lubelskiego Teologa w świetle nauczania Nauczycielskiego Urzędu Kościoła.

Mam jednak też dwie uwagi merytoryczne.

Autor dysertacji zaznacza, że istnieją różne klucze i schematy w jakich patrzymy na pośrednictwo Chrystusa (por. s. 7-8). W tym zestawieniu brakuje jednak najbardziej

podręcznikowego spojrzenia na pośrednictwo Chrystusa, mianowicie podziału na pośrednictwo bytowe (tajemnica Wcielenia) i funkcyjne (funkcja nauczycielska, królewska i kapłańska). W pewnym sensie ten trójpodział pośrednictwa odnajdujemy w schemacie rozdziału III, gdzie jest mowa o pośrednictwie słowa (funkcja nauczycielska), pośrednictwie sakramentów (funkcja kapłańska), pośrednictwie urzędu kościelnego (funkcja królewska). Sądzę jednak, że dobrze by było wyraźnie zaznaczyć, czy w twórczości O. Celestyna Napiórkowskiego odnajdujemy ten podział tylko pośrednio, czy wprost zajmuje się on tą tematyką.

Druga uwaga dotyczy kwestii walki lubelskiego Teologa z koncepcją przeciwstawiania sprawiedliwości Boga Ojca i Boga Syna – miłosierdziu Matki Bożej (s. 126-130). Na przykład O. Napiórkowski niestrudzenie toczy bój z jedną ze zwrotek pieśni *Serdeczna Matko*, w której śpiewamy: „Kiedy Ojciec rozgniewany siecze, szczęśliwy kto się do Matki uciecze”.

Myślę, że dobrze byłoby zaznaczyć w dysertacji, że nie wszyscy polscy teologowie podzielają tak radykalne stanowisko franciszkańskiego Teologa. Zbyt rygorystycznemu dopatrywaniu się dychotomii między sprawiedliwością Pana Boga a miłosierdziem Maryi w pobożności ludowej przeciwstawia się np. o. Jacek Salij, zwracając uwagę, że ujęcie to (wrażone np. w pieśni *Serdeczna Matko*) podkreśla przede wszystkim rangę modlitwy wstawieniowej (por. J. Salij, *Matka Boża, Aniołowie, Święci*, Poznań [b.r.w.], s. 57-62). Sądzę, że poszerzenie argumentacji na omawiany temat, także o głosy krytyczne wobec argumentów O. Celestyna Napiórkowskiego, niewątpliwie byłoby ubogacające dla całości recenzowanej dysertacji.

2. Nowatorstwo rozprawy

Recenzowana dysertacja jest opracowaniem oryginalnym i na wskroś nowatorskim. Choć twórczość teologiczna i mariologiczna Ojca Celestyna Napiórkowskiego była już przedmiotem badań w ramach prac licencjackich (kanonicznych) i magisterskich, to do tej pory brakowało całościowego opracowania jego dorobku, dotyczącego kwestii pośrednictwa na poziomie pracy doktorskiej.

Należy więc pogratulować tak Autorowi, jak i Promotorowi – ks. prof. Adamowi Wojtczakowi, podjęcia tego zagadnienia i tak rzetelnego opracowania go.

Novum pracy polega przede wszystkim na wyjaśnieniu zasady *Solus Christus* w świetle nauki Kościoła Katolickiego i pokazaniu związku pośrednictwa stworzeń (zwłaszcza Maryi) z jedynym pośrednictwem Chrystusa.

Po drugie należy pamiętać, że kwestia pośrednictwa Maryi i świętych jest „miejszem” szczególnym, gdzie spotyka się nauka dogmatyczna Kościoła z praktyką pobożności ludowej. Niniejsza dysertacja, poprzez przybliżenie rzeczowej argumentacji Ojca Napiórkowskiego, może pomóc w pogłębianiu autentycznej i właściwej pobożności chrześcijańskiej. I na tym polega drugi, podstawowy aspekt nowatorstwa tego doktoratu.

Podjęty przez Doktoranta temat jest zatem aktualny i interesujący. Jest też cennym wkładem we współczesną teologię, i to nie tylko polską. Godne podkreślenia jest także to, że praca ma charakter inspirujący, zarówno w wymiarze teologicznym, jak i pastoralnym.

3. Aspekt formalny

Także od strony formalnej praca zasługuje na duże uznanie. Omawianą dysertację czyta się bardzo dobrze, gdyż została napisana językiem płynnym i poprawnym. Struktura pracy jest jasna i logiczna. Na szczególne podkreślenie zasługuje bogata, obejmująca 20 stron, bibliografia. Zapis bibliograficzny i przypisy zostały zrobione niemal perfekcyjnie.

Także do strony formalnej pracy mam tylko drobne uwagi i sugestie.

W tytule dysertacji podano najpierw imię zakonne O. Napiórkowskiego – Celestyn, a potem imię chrzcielne – Stanisław. W zdecydowanej większości swych publikacji lubelski Teolog stosuje jednak kolejność odwrotną, i tak figuruje w bazach bibliotecznych, jako: „Stanisław Celestyn Napiórkowski”. Sugeruję więc, aby przy ewentualnym druku rozprawy zastosować kolejność imion powszechnie przyjętą.

W *Wykazie Bibliografii* (s. 186 – 205). Dokumenty Nauczycielskiego Urzędu Kościoła zostały umieszczone w dziale *Źródła pomocnicze b*. Do źródeł pomocniczych zaliczono też teksty teologiczne tak katolickie (np. *Kwiatki św. Franciszka*), jak i protestanckie (np. *Artykuły szmalkaldzkie* Lutra). W sensie ścisłym źródłami omawianej dysertacji są jednak tylko dzieła Ojca Stanisława Celestyna Napiórkowskiego. Tak zwane *Źródła pomocnicze* należałoby raczej przenieść do innych działów. Wydaje się, że bardziej uzasadnione byłoby zastosowanie klasycznego podziału, w którym *Dokumenty Magisterium Ecclesiae*, stanowią jeden z czterech podstawowych działów bibliografii obok źródeł, opracowań i literatury pomocniczej.

Za niezbyt szczęśliwe sformułowanie należy uznać też dość częste nazywanie ojca Napiórkowskiego „kulowskim” teologiem lub dogmatykiem (od słowa KUL, np. 174, s. 35). Lepiej chyba pozostać przy sformułowaniach: profesor lubelski albo franciszkanin z Lublina (lub z Niepokalanowa - obecnie).

Te drobne uwagi formalne nie podważają jednak w niczym solidności niniejszego opracowania.

III. KWESTIE DYSKUSYJNE

Doceniając nowatorstwo oraz walory merytoryczne i formalne recenzowanej dysertacji pragnę sformułować dwie kwestie do szerszego omówienia i wyjaśnienia.

- 1) Ojciec profesor Celestyn Napiórkowski krytycznie odnosi się do koncepcji św. Bernarda z Clairvaux, który w kazaniu *O akwedukcie* porównuje Maryję do wodociągu (akweduktu) którym wszystkie łaski od Pana Boga spływają do nas (s. 41). Z drugiej jednak strony, sam używa podobnej „hydrologicznej” metafory. Pozytywnie oceniając koncepcję świętego Maksymiliana, Ojciec Napiórkowski porównuje „Maryję do naczynia nieustannie napelnianego płynem, który przelewa się i spływa na przedmioty znajdujące się pod spodem: «Naczynie to Maryja – Niepokalana; płyn to Duch Święty i dary, które on ze sobą niesie. Niepokalaną Duch Święty nie tylko napelnił, ale Ją przepelnił i przepelnia. Z tej nadpełni my otrzymujemy. Z nadpełni Ducha my otrzymujemy Ducha. Z nadpełni Jej świętości my otrzymujemy świętość; z nadpełni Jej łaski my otrzymujemy łaski»” (s. 91).

Moje pytanie brzmi: czy jest jakaś znacząca różnica między tymi dwiema koncepcjami? Czy Ojciec Profesor odrzucając średniowieczną koncepcję nie powiela Jej, tylko w nieco zmienionej formie? Wszak w obu ujęciach jest mowa o tym, że łaski (dar Ducha Świętego) dochodzą do nas przez Maryję. Różnica polega tylko na porównaniu Jej do innego rodzaju przedmiotu, którym płynie strumień łask.

- 2) Czy w pismach Ojca Celestyna Napiórkowskiego jest mowa o funkcji królewskiej Chrystusa – Pośrednika? Jeśli tak, to jak widzi ją franciszkański teolog? W jakim sensie paragraf trzeci rozdziału trzeciego mówiący o pośrednictwie urzędu kościelnego ukazuje tę rzeczywistość?

IV. WNIOSEK KOŃCOWY

Rozprawa doktorska ks. mgra Marcina Kałwika jest owocem dojrzałej refleksji teologicznej. Doktorant zgromadził i właściwie przeanalizował bardzo obszerny materiał źródłowy, dokonując twórczej i rzetelnej syntezy. Lektura dysertacji pokazuje, że Autor jest dojrzałym naukowcem, bowiem potrafi nie tylko zreferować przebadany materiał, ale także stawiać pytania, formułować problemy, weryfikować je i dawać trafną odpowiedź. Praca jest bardzo solidna, zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym, czego wyrazem jest znikoma ilość uwag i sugestii.

Recenzowaną dysertację oceniam na ocenę bardzo dobrą i uważam, że spełnia ona wymagania stawiane rozprawom doktorskim. Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. mgra Marcina Kałwika do dalszych etapów przewodu doktorskiego, postuluję wydanie wspomnianej dysertacji drukiem oraz uhonorowanie jej wyróżnieniem.

.....
o. dr hab. Grzegorz Bartosik OFMConv, prof. UKSW

Warszawa, 6 września 2018 r.